

TENDINȚE PRIVIND ROLUL ENTITĂȚILOR STATALE ÎN ASIGURAREA CREȘTERII ȘI DEZVOLTĂRII ECONOMICE

TRENDS REGARDING THE ROLE OF STATE ENTITIES IN SUPPORTING GROWTH AND ECONOMIC DEVELOPMENT

Florin Bonciu*

Institutul de Economie Mondială – Academia Română, București, România

Rezumat

Lucrarea analizează implicațiile mai multor fenomene, manifestate în ultimele două decenii, pentru rolul jucat de entitățile statale în asigurarea creșterii și dezvoltării economice. Dintre fenomenele care au determinat o tendință de creștere a rolului entităților statale în asigurarea creșterii și dezvoltării economice s-au remarcat evoluțiile demografice și cele tehnico-științifice legate de cea de-a Patra Revoluție Industrială. În același timp, alte fenomene, printre care noile tehnologii, procesele de integrare economică sau cele socio-culturale și istorice au avut un efect de diminuare a rolului entităților statale în asigurarea creșterii și dezvoltării economice.

Comparând cele două categorii de fenomene, lucrarea ajunge la concluzia că fenomenele care determină o creștere a rolului entităților statale sunt mai numeroși și mai substanțiali, fapt de natură a asista factorii de decizie la conceperea unor abordări și strategii adecvate.

Cuvinte-cheie: creștere economică, dezvoltare economică, globalizare, intervenție de stat, Uniunea Europeană

Clasificare JEL: O14, O38, F52, F63

Abstract

The paper focuses on the analysis of the consequences of several phenomena that have occurred in the past two decades in respect of the role played by state entities in supporting growth and economic development. Demographic and technical-scientific developments related to the Fourth Industrial Revolution were among the phenomena leading to an increasing trend in the role of state entities in supporting economic growth and development. In the meantime, other phenomena, including new technologies, economic integration and socio-cultural and historical processes, had a diminishing effect on the role played by state entities in supporting growth and economic development.

By comparing the two categories of phenomena, the paper concludes that the phenomena supporting an increase in the role of state entities are more numerous and substantial, a fact that may assist decision-makers in developing appropriate approaches and strategies.

Key words: growth, economic development, globalization, state intervention, European Union

JEL Classification: O14, O38, F52, F63

* Autor de contact: dr. Florin Bonciu, e-mail: fbonciu@gmail.com.

1. Cauze și manifestări ale tendințelor de creștere a rolului entităților statale în contextul relațiilor economice internaționale

După declanșarea crizei economice din 2008, dar fără a putea stabili o relație de cauzalitate nemijlocită cu aceasta, s-a putut constata o creștere a rolului entităților statale în planul relațiilor *interne* și *internaționale*. Folosim în acest context termenul de „entități statale”, deoarece pe plan internațional se pot întâlni variate situații și forme de organizare ale acestor entități, cum ar fi state naționale propriu-zise, state federale, state laice sau state caracterizate de o ordine de drept de inspirație religioasă (de exemplu, Iranul sau Arabia Saudită), state multi-etnice sau state mono-etnice (cum este Japonia, unde populația de origine japoneză reprezintă 98,5% din totalul populației), state caracterizate de diferite forme de democrație (directă sau reprezentativă, parlamentară sau prezidențială, precum și derivatele acestora) sau state caracterizate de sisteme autocratice.

Constatarea unui fenomen de creștere a rolului entităților statale nu doar în plan internațional, ci și intern, este determinată nu numai de existența unei relații biunivoce între cele două dimensiuni (internă și internațională), dar și de faptul că în perioada crizei și ulterior acesteia s-a putut remarca o implicare mai importantă a structurilor statale/administrațiilor centrale în economia multor țări, tocmai pentru a contracara efectele crizei și a sprijini mediul privat în identificarea de soluții de relansare a procesului economic, precum și pentru a preveni agravarea unor probleme sociale. Din această perspectivă, putem considera că inclusiv în statele în care abordările sunt de regulă în favoarea unui stat minimal, cum ar fi cazul Statelor Unite ale Americii, în perioada de criză s-a intervenit masiv în economie prin măsuri de politică monetară neconvenționale de tipul relaxării cantitative sau prin salvarea de la faliment a unor firme „prea mari pentru a putea fi lăsate să eșueze”.

Tot în cazul Statelor Unite ale Americii, existența unor deficite masive ale balanței comerciale au determinat administrația Trump să pună în discuție o serie de acorduri de comerț liber, în primul rând Acordul de Comerț Liber Nord-American (NAFTA), care implică relații economice cu vecinii săi (Canada și Mexicul), dar și să renunțe la o serie de parteneriate aflate în faza de finalizare sau de ratificare (Parteneriatul Transatlantic privind comerțul și investițiile cu Uniunea Europeană) și Parteneriatul Transpacific (cu statele din bazinul Pacificului), parteneriate care urmăreau să redefinească regulile jocului pentru principalele fluxuri economice ale lumii din prima jumătate a acestui secol. În opinia noastră, interpretarea deciziilor și acțiunilor actualei administrații a Statelor Unite ale Americii, cu referire la primul său an de mandat, trebuie înțeleasă ca o manifestare a primatului intereselor economiei și societății americane în ansamblul său, chiar dacă această abordare poate leza interesele unor firme sau persoane din SUA, și nu ca o orientare spre centralizarea deciziilor și birocratizare, trăsături fundamentale străine societății americane.

În cazul statelor care nu aparțin lumii occidentale, intervenția de stat în domeniul economic ține în unele cazuri chiar de modul de funcționare a economiilor respective, fie că este vorba despre China, India, Federația Rusă, statele petroliere etc. În cadrul acestei categorii de state, intervenția autorităților centrale a căpătat un rol sporit în ultimii ani, în

măsura în care economiile respective au ajuns să dețină o pondere mai însemnată în economia mondială (cazul Chinei și, într-o măsură din ce în ce mai semnificativă, al Indiei), sau ca urmare a unor schimbări în opțiunile geostrategice (cum este cazul Turciei).

Tot în categoria fenomenelor de natură a indica o creștere a rolului statelor în domeniul relațiilor economice internaționale se poate înscrie și tendința de revenire la bilateralism sau plurilateralism în sfera relațiilor comerciale internaționale. Dacă un rol sporit al instituțiilor internaționale, așa cum sunt Organizația Mondială a Comerțului, dar și multe dintre organizațiile și agențiile din cadrul Organizației Națiunilor Unite, echivalează cu o reducere a rolului statelor deoarece reglementări cu vocație universală presupun relații directe între agenții economice și eventuala arbitrajare a unor dispute prin intermediul organizațiilor internaționale, în schimb revenirea la bilateralism sau plurilateralism semnifică un rol mai mare pentru state care negociază bilateral sau în grup acorduri conforme cu interesele participanților, precum și cu raporturile de forțe dintre aceștia.

La o primă vedere se poate interpreta această tendință drept un regres față de situația anterioară în care Organizația Mondială a Comerțului asigura o reglementare cvasi-multilaterală a comerțului mondial, dar o analiză aprofundată tinde să releve și alte dimensiuni ale fenomenului. Astfel, apariția unor dezechilibre, manifestate prin excedente foarte mari în cazul unor state și deficite foarte mari în cazul altora, par să reclame soluții care nu pot fi găsite în interiorul actualii ordini instituționale privind comerțul internațional.

Tot în categoria motivelor care au condus la o diminuare relativă a rolului Organizației Mondiale a Comerțului se înscrie și abordarea tradițională din cadrul acestei organizații bazată pe atingerea *consensului în luarea deciziilor*. În contextul unei economii mondiale care tinde spre convergență și universalizare sau uniformizare, ideea consensului este logică și chiar fezabilă. Ea implică ideea de numitor comun și, prin urmare, pare să garanteze aplicarea fără probleme a unei reguli adoptate prin consens. Dar în contextul unei economii mondiale caracterizate de o diversitate în creștere, atât prin evoluțiile divergente dintre state sau din interiorul statelor, cât și prin creșterea numărului de state în dezvoltare cu o contribuție mai mare la fluxurile comerciale internaționale sau care ating un grad de maturitate politică și națională mai mare și care vin cu propriile viziuni și interese, realizarea consensului este doar un deziderat, din ce în ce mai dificil de atins. Tentativa de a rezolva această problemă prin adoptarea unor reguli de luare a deciziilor bazate pe majorități simple sau calificate conduce la noi probleme, deoarece cei care nu sunt de acord vor evita în mod tacit să respecte regulile sau, chiar mai mult decât atât, vor renunța, cel puțin de facto, la recunoașterea deplină a organizației.

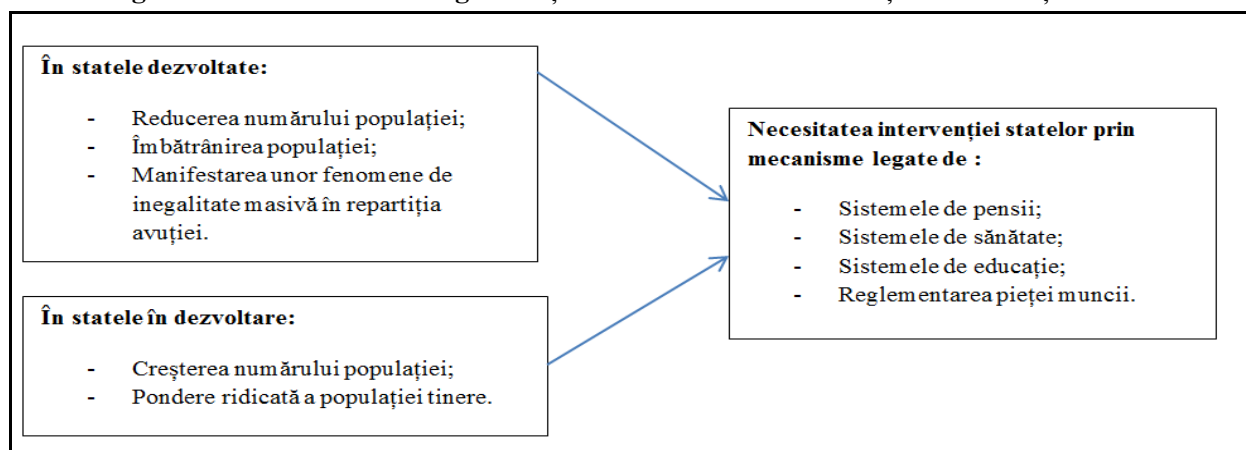
În economia mondială contemporană, cea de după 2010, o serie de circumstanțe par a reclama o mai mare implicare a statelor în organizarea și funcționarea economiei și societății, deci pe plan intern, dar cu implicații și la nivelul relațiilor economice internaționale. Aceste circumstanțe sunt determinate de manifestarea a două fenomene *complexe* (prin natura lor) și *cuprinzătoare* (prin ponderea populației globului la care se referă), precum și de *interacțiunea* dintre acestea.

1.1 Fenomenul demografic

Primul fenomen la care facem referire este cel demografic. Acest fenomen afectează în mod diferit statele în dezvoltare și cele dezvoltate, desigur cu unele diferențe de la caz la caz în cadrul fiecărui grup de state, dar în ambele cazuri pentru menținerea echilibrelor economice și sociale este necesară intervenția unor autorități centrale prin intermediul unor mecanisme de redistribuire. Principalele consecințe ale evoluțiilor demografice în cele două categorii de state sunt prezentate în mod sintetic în Figura 1.

Motivul pentru care apariția și manifestarea masivă a unor probleme demografice reclamă intervenția statului este acela că problemele societății în ansamblu sau cele care privesc o parte considerabilă a membrilor societății nu pot fi abordate și rezolvate individual (prin măsuri ad-hoc, luate caz cu caz) și nici nu pot fi lăsate la latitudinea responsabilității sociale a corporațiilor sau a acțiunii unor organizații neguvernamentale. Dificultatea soluționării problemelor demografice este dată, între altele, de caracteristica evoluțiilor demografice și a eventualelor dezechilibre legate de acestea, care constă într-o inerție foarte mare (determinată de succesiunea vârstelor biologice și de stratificările sociale ce le însoțesc).

Figura 1: Fenomenele demografice și necesitatea unei intervenții a autorităților centrale

Sursa: Figură realizată de autor.

1.2 Fenomenul științifico-tehnologic

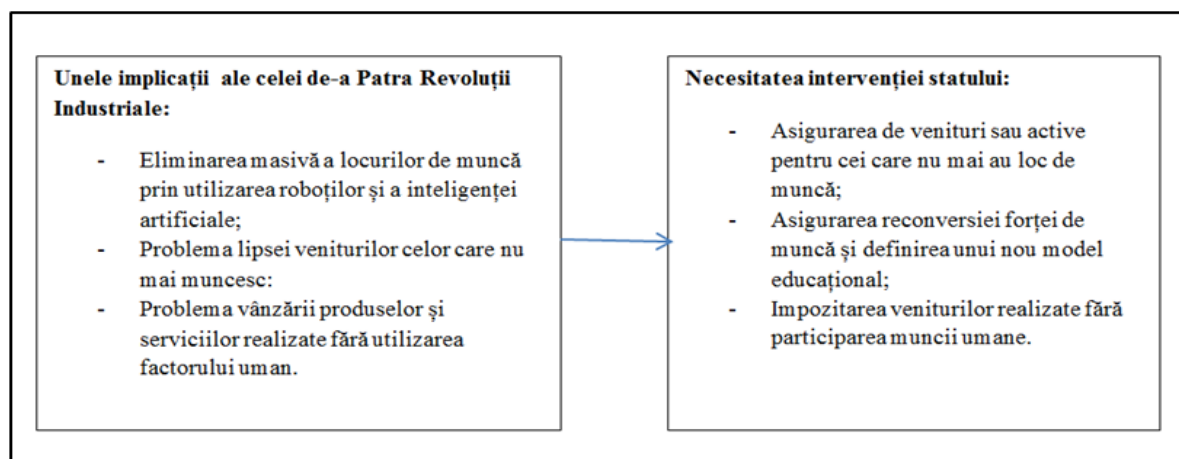
Cel de-al doilea fenomen este cel științifico-tehnologic, determinat de începutul manifestării pe o scară tot mai largă a **cele de-a Patra Revoluții Industriale**. Acest al doilea fenomen presupune, între altele, posibilitatea înlocuirii masive a factorului uman pe termen mediu și lung cu roboți și inteligență artificială. Dacă în perioada Primei și a celei de-a Doua Revoluții Industriale mecanizarea și electrificarea au determinat înlocuirea într-o măsură din ce în ce mai mare a forței fizice a omului cu forța mașinilor, în contextul celei de-a Patra Revoluții Industriale apare posibilitatea înlocuirii dimensiunilor cognitiv-decizionale ale omului, și drept urmare impactul este mult mai substanțial. Totodată, dacă în cazul înlocuirii

forței fizice, omul avea la dispoziție varianta de a primi o educație superioară și de a presta munci intelectuale, în momentul în care și acest tip de muncă este înlocuit, opțiunile oamenilor nu mai sunt evidente și, în orice caz, par a nu fi posibile pentru marea lor majoritate.

Și în acest caz, motivul pentru care consecințe ale manifestării celei de-a Patra Revoluții Industriale reclamă intervenția statului este acela că schimbări de anvergură care privesc modul de desfășurare a majorității activităților economice, relațiile economice și financiar-bancare, educația, formarea și repartizarea veniturilor și a avuției nu pot fi rezolvate punctual, în cazuri individuale, ci prin definirea unor noi valori și reguli ale jocului, precum și a unor noi instituții care să le gestioneze.

Utilizarea conceptului de stat sau de intervenție a statului în acest context nu semnifică acțiuni sau decizii luate centralizat și autocratic, ci consultări largi și democratice care sunt însă ulterior traduse în decizii implementate unitar de un mecanism statal care ar trebui să fie deopotrivă un arbitru, dar și un inginer de sistem.

Figura 2: Efectele evoluțiilor științifico-tehnologice asupra necesității intervenției statului în economie și societate în cazul țărilor dezvoltate

Sursa: Figură realizată de autor.

1.3 Cele două universuri paralele

Ceea ce este interesant de remarcat este faptul că în perioada anilor 2015-2017 discuțiile și analizele privind fenomenele demografice și cele determinate de cea de-a Patra Revoluție Industrială au loc *în două universuri paralele*. Astfel, în timp ce unii comentatori vorbesc despre fenomenele de reducere a numărului populației în țările dezvoltate, precum și despre îmbătrânirea accentuată a populației din țările dezvoltate și în dezvoltare (U.S. Department of State, 2007), alți comentatori provenind de la Banca Mondială sau de la reputele institute de cercetare analizează impactul robotizării și al utilizării inteligenței artificiale, care pot crea multiple probleme, de la șomaj masiv, până la nevoia definirii unui

nou sens existenței umane confruntate cu o lipsă de activități și resurse financiare, dar și cu o lipsă de motivare (Choi, 2017; McKinsey Global Institute, 2017).

În aceste lumi paralele, primii comentatori sunt preocupați de efectele creșterii ponderii populației vârstnice în totalul populației și se tem de prăbușirea sistemelor de pensii, astfel încât văd o posibilă rezolvare în fenomenul migrației care să completeze populația existentă cu migrații din alte zone ale globului (United Nations, 2000).

Comentatorii din cea de-a doua categorie sunt preocupați, mai ales, de riscurile ce decurg din apariția unei ponderi ridicate de populație excedentară/șomeră ca urmare a utilizării roboților și inteligenței artificiale (The Economist, 2016). Probleme derivate, dar la fel de importante în cadrul celei de-a doua abordări, sunt cele vizând redefinirea muncii prin trecerea de la definirea locurilor de muncă în funcție de procese și sarcini la definirea acestora în funcție de probleme (Evans-Greenwood, Lewis și Guszczka, 2017), precum și schimbarea modalităților de repartitie a avuției, în condițiile asigurării unui mecanism de funcționare viabil pentru economia de piață bazată pe raporturi de vânzare-cumpărare (Bowels, 2016).

Această problemă pune cumva sub semnul întrebării însuși modul de producție capitalist, deoarece în condițiile robotizării și ale utilizării inteligenței artificiale deținătorii mijloacelor de producție pot, în principiu, să producă bunuri și servicii fără utilizarea forței de muncă umane. În acest caz ipotetic, capitalistul dispune de bunuri și servicii pe care nu are cine să le cumpere deoarece nu mai există angajați umani și, prin urmare, nu mai există nici salarii. Costurile de producție se reduc, dar producția nu mai are cui să fie vândută.

Consecințele unor astfel de situații, care deja sunt posibile nu doar din punct de vedere teoretic, sunt cu atât mai dificil de evaluat, cu cât fenomenul de înlocuire a forței de muncă cu roboți și inteligență artificială se va produce inițial în anumite zone ale globului, în vreme ce altele vor fi caracterizate, încă o perioadă, de modul clasic de organizare a muncii.

Până la aplicarea pe scară largă a tehnologiilor celei de-a Patra Revoluții Industriale, un efect care se poate constata deja este cel al adâncirii inegalității în repartitia avuției (Conn, 2017). Fenomenul este vizibil în țările dezvoltate deoarece în acele țări se utilizează deja cele mai avansate tehnologii. Logica fenomenului este simplu de urmărit: roboții și inteligența artificială determină costuri mai reduse, o eficiență mult superioară și o calitate mult mai ridicată. Astfel de tehnologii sunt deținute de cei care dispun de resurse mari de capital. Deci, aceștia sunt cei care beneficiază de randamentele și de câștigurile superioare. Ca urmare, inegalitatea crește.

Implicațiile complexe ale utilizării pe scară largă a roboților și inteligenței artificiale au determinat deja reacții din partea multor state, între care se remarcă preocupările Statelor Unite ale Americii. Prin două rapoarte prezentate public în anul 2016 s-au făcut numeroase recomandări privind politicile necesare pentru a valorifica potențialul noilor tehnologii, urmărind în același timp evitarea apariției unor probleme sociale cauzate de șomaj sau inegalitate.

Concluzia care se desprinde este aceea a necesității unui dialog permanent între autoritățile statului și reprezentanții sectorului privat și ai societății, pentru a asigura o tranziție controlată și suportabilă social de marea majoritate a populației (Executive Office of

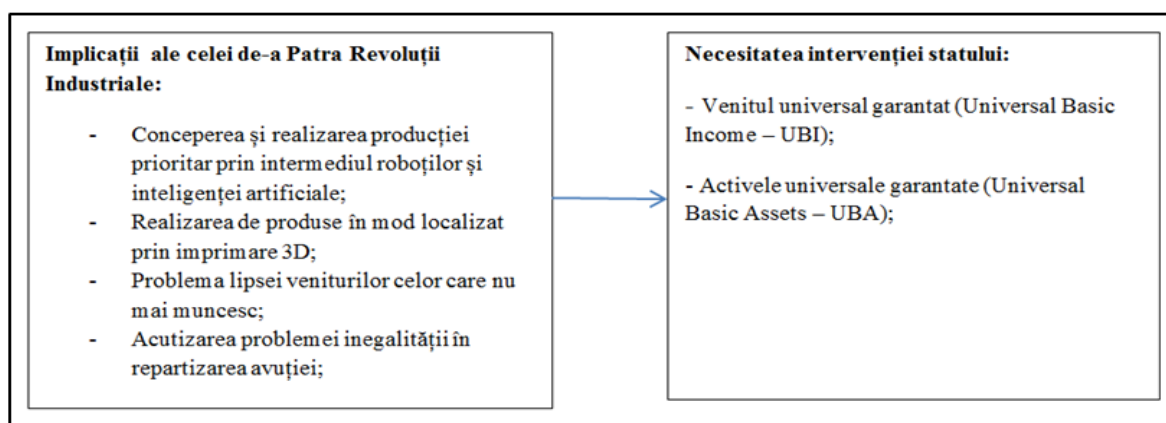
the President of the United States of America, 2016a; Executive Office of the President et al, 2016b). Și dincolo de dialogul permanent care trebuie inițiat și moderat de autoritățile statale, transparență și nevoia ca statul însuși să se schimbe pentru a putea înțelege și folosi în mod util noile tehnologii.

Din perspectiva anului 2017, se pot identifica în literatura de specialitate două abordări care par a rezolva, cel puțin parțial, problema veniturilor (sau a lipsei acestora) pentru cei care vor fi înlocuiți de roboți și inteligență artificială. Cele două abordări se referă la:

- ✓ **venitul universal garantat (Universal Basic Income – UBI)**, care presupune ca toți membrii unei societăți să primească în mod automat o anumită sumă lunară, indiferent dacă dispun sau nu de alte surse de venit (Morris, 2017; Coppola, 2017);
- ✓ **activele universale garantate (Universal Basic Assets – UBA)**, care presupun ca toți membrii unei societăți să primească în mod automat o serie de active, care se pot referi la locuințe, bunuri de uz casnic, mijloace și servicii de comunicații etc. (Gorbis, 2017).

Ambele abordări necesită o creștere a rolului statului în economie și societate, chiar dacă interpretarea nu trebuie să fie mecanică, în sensul că prin stat nu înțelegem în acest caz o extrapolare mecanică a structurilor statale cunoscute în prezent, ci avem în vedere structuri și mecanisme decizionale la scara întregii societăți care acționează conform unor reguli ale jocului stabilite în mod democratic și suficient de flexibile încât să permită ajustări permanente pe bază de feedback.

Figura 3: Fenomenele științifico-tehnologice ale celei de-a Patra Revoluții Industriale și necesitatea unei intervenții a autorităților centrale

Sursa: Figură realizată de autor.

1.4 O încercare de intersectare a celor două universuri paralele

În cadrul acestei cercetări, ne propunem să intersectăm evoluțiile și efectele reprezentate de cele două fenomene, *cel demografic* și *cel științifico-tehnologic*. În opinia noastră, ambele fenomene reclamă o creștere a implicării autorităților centrale/statelor,

deoarece ambele implică procese de colectare/impozitare a averii nou create și de redistribuire a acesteia. Fiind vorba despre aspecte foarte sensibile (colectarea de impozite și redistribuirea de averii), este evident că definirea acestor noi mecanisme trebuie să fie realizată într-un mod cât se poate de transparent și democratic.

Acest proces de redefinire a colectării de impozite și de redistribuire trebuie să pornească de la acceptarea unui rol important jucat de stat (definit la modul cel mai general). Iar această acceptare se bazează pe faptul că, dincolo de toate limitele și criticile care se aduc de regulă statelor sau instituțiilor administrative, astfel de procese (de impozitare și de redistribuire) nu pot fi realizate pe baza unor mecanisme de piață, pe bază de decizii individuale sau pe bază de decizii colective adoptate ad-hoc.

Ceea ce este interesant, este faptul că cele două fenomene par să ofere reciproc soluții unul pentru celălalt în prezent, cel puțin în cazul țărilor dezvoltate. Astfel, dacă demografia determină fenomene de reducere a numărului populației și de îmbătrânire a acesteia, în schimb fenomenul științifico-tehnologic determinat de cea de-a Patra Revoluție Industrială reduce masiv necesarul de personal uman și creează venituri care pot fi redistribuite. În acest fel se rezolvă atât problema reducerii numărului populației active din țările dezvoltate, cât și problema lipsei cotizațiilor la fondurile de pensii. Într-un mod simplist, dar cât se poate de clar, se poate spune că roboții și inteligența artificială vor înlocui în țările dezvoltate populația mai puțină și mai vârstnică, în vreme ce impozitarea veniturilor obținute prin activitatea roboților și a inteligenței artificiale va alimenta fondurile de pensii și alte fonduri de asistență socială. Desigur că mulți nu vor fi de acord. Dar este întotdeauna mai ușor să critici sau să îmbunătățești o idee existentă decât să te afli în fața unei pagini albe (în absența vreunei idei).

Prin alăturarea celor două fenomene, societățile și economiile țărilor dezvoltate pot atinge o nouă stare de echilibru, care însă nu poate fi guvernată de piață, nici de decizii individuale, ci de decizii colective implementate de autorități centrale, respectiv de state. Subliniem că nu susținem în niciun fel că un astfel de mecanism ipotetic ar fi ideal, perfect sau optim, ci doar că el este fezabil și sustenabil, fiind deocamdată o ipoteză de lucru, testată însă pe scară redusă în numeroase țări (Chakraborty, 2017).

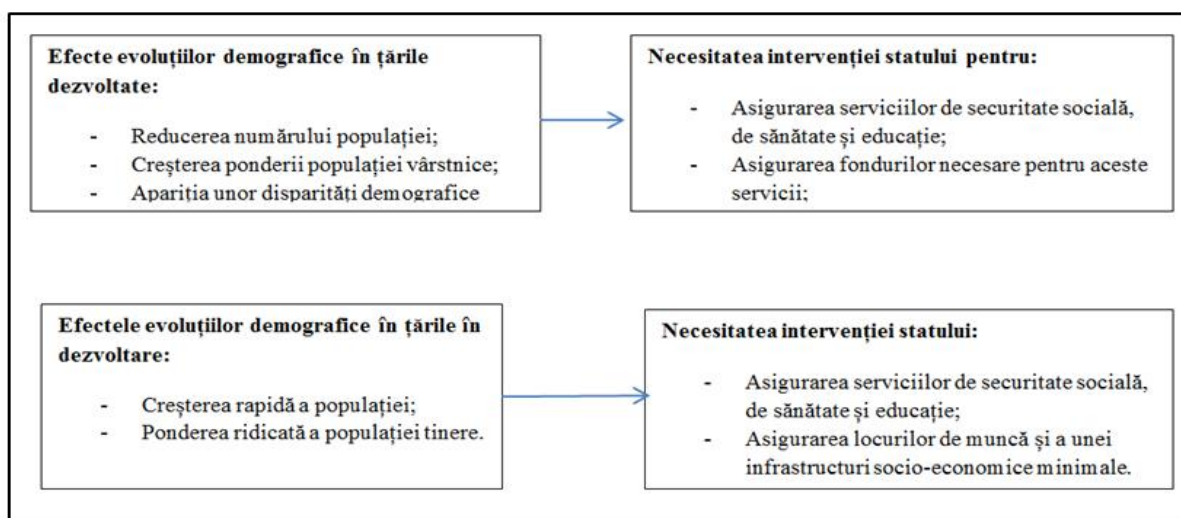
Tot prin alăturarea celor două fenomene, societățile și economiile din țările în dezvoltare pot atinge și ele o stare de echilibru, în mod diferit de țările dezvoltate, respectiv pot să se dezvolte mai rapid, deoarece tehnologiile celei de-a Patra Revoluții Industriale sunt în mare parte bazate pe dimensiuni virtuale, pot fi accesate de la distanță și pot asigura o multiplicare a dimensiunilor sau a sferei de aplicare fără o creștere a costurilor.

În cazul țărilor în dezvoltare, utilizarea comunicațiilor bazate pe internetul de mare viteză și a inteligenței artificiale ar putea rezolva problema forței de muncă calificate, deoarece expertiza ar putea fi furnizată la distanță (de la experți umani) sau local (prin intermediul inteligenței artificiale), depășindu-se astfel o constrângere importantă. O abordare similară poate fi concepută și în domeniul educației și formării profesionale. Dimensiunile formative sunt deosebit de importante în cazul țărilor în dezvoltare, deoarece acestea sunt caracterizate de o populație nu numai numeroasă, dar și foarte tânără.

Inteligența artificială aplicată în administrație, educație, sănătate, în sistemul bancar și de asigurări ar putea permite țărilor în dezvoltare să facă un salt calitativ la nivel socio-economic, deoarece ar putea să aplice imediat cele mai avansate procedee, tehnologii și metode, fără a mai avea nevoie de perioade lungi de formare profesională și de maturizare proprie.

Aspectele analizate mai sus sunt prezentate sintetic în Figurile 4 și 5, cu identificarea diferențelor specifice situațiilor înregistrate în țările dezvoltate și în cele în dezvoltare.

Figura 4: Efectele evoluțiilor demografice asupra necesității intervenției statului în economie și societate în cazul țărilor dezvoltate și în dezvoltare

Sursa: Figură realizată de autor.

În ceea ce privește corelația efectelor evoluțiilor științifico-tehnologice cu necesitatea intervenției statului în economie, situația este diferențiată în cazul țărilor dezvoltate și al celor în dezvoltare.

Dacă în cazul țărilor dezvoltate se poate concepe relativ ușor o nouă stare de echilibru, în cazul țărilor în dezvoltare procesul poate fi mai îndelungat sau mai complicat, fie și pentru faptul că instituțiile statale și practicile deciziilor colective/democratice nu sunt la fel de mature și de echilibrate.

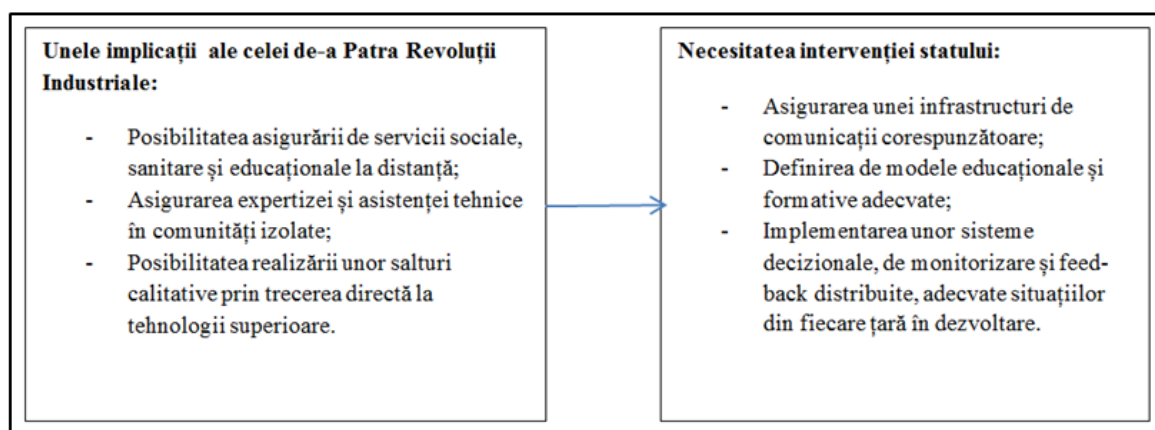
În privința țărilor în dezvoltare putem să anticipăm că statele vor avea un rol în creștere din motive diferite, care țin de contextul specific al fiecărei țări. Astfel:

- ✓ în țările în dezvoltare cu mare potențial economic, în care autoritățile statale sunt deja consolidate și dispun de planuri și strategii pe termen lung (China, India, Mexic, Vietnam, pentru a da doar câteva exemple), rolul statelor va rămâne major și lor le revine sarcina de a conduce economiile și societățile respective către statutul de țări dezvoltate;
- ✓ în țările în dezvoltare cu mare potențial economic, dar în care autoritățile statale nu sunt încă suficient de consolidate și de angajate în implementarea de strategii de dezvoltare pe termen lung (Brazilia, Argentina, Egipt, Indonezia),

este de așteptat ca statele respective să cunoască procese de modernizare și eficientizare, cu o tendință de creștere a rolului acestora;

- ✓ în fine, în țările în dezvoltare aflate la începutul unor faze de maturizare politică și națională (cum este cazul multor țări africane), rolul statelor respective este de așteptat să crească în mod semnificativ, atât pe plan intern, cât și în relațiile acestor state cu partenerii internaționali (fie că este vorba despre alte state sau despre organisme internaționale).

Figura 5: Efectele evoluțiilor științifico-tehnologice asupra necesității intervenției statului în economie și societate în cazul țărilor în dezvoltare

Sursa: Figură realizată de autor.

2. Cauze și manifestări ale tendințelor de reducere a rolului entităților statale în contextul relațiilor economice internaționale

Cu referire la planul intern și cel internațional, se poate constata că există, deși într-o mai mică măsură, și o serie de factori care în mod potențial pot determina o reducere a rolului statelor.

După enumerarea acestora, vom încerca o comparare a celor două categorii de factori (cei care tind să conducă la creșterea rolului statului în economie și cei care tind să conducă la o reducere a rolului statului în economie) pentru a determina, la orizontul termenului mediu și lung, care dintre ei prevalează și dacă se poate vorbi despre aspecte conjuncturale sau despre mutații pe termen lung.

Printre factorii care tind, cel puțin în principiu, să conducă la o reducere a rolului statelor se numără *factori științifico-tehnologici*, dar și *factori care țin de fenomenele de integrare economică interstatală* cu elemente de supranaționalitate (așa cum este Uniunea Europeană), la care se adaugă manifestarea unor *factori socio-culturali* și *istorici*, care conduc la o serie de tendințe de autonomie sau chiar independență regională în cadrul unor state existente (de la cazul Scoției, care a organizat în anul 2014 un referendum cu rezultat negativ privitor la independența față de Marea Britanie, la cazul Cataloniei, care a organizat în

octombrie 2017 un referendum cu rezultat pozitiv dar neaplicat/neaplicabil privind independența față de Spania, sau la inițiativele mai modeste ca obiective ale provinciilor italiene Veneto și Lombardia, care în octombrie 2017 s-au pronunțat în favoarea unei autonomii sporite în cadrul statului italian).

Din prima categorie de factori, cei științifico-tehnologici, face parte un fenomen relativ nou în cadrul relațiilor economice internaționale, respectiv apariția unor **noi forme de derulare a relațiilor economice internaționale** (cum ar fi lanțurile globale ale valorii), diferite de relațiile comerciale internaționale tradiționale sau de relațiile economice internaționale reprezentate de fluxurile de investiții străine directe. Acest factor mută accentul de la actorii economici definiți în cadrul unor state naționale către societățile transnaționale, care derulează o parte considerabilă a fluxurilor comerciale, fie între firmele mamă și filiale (circa o treime din comerțul mondial), fie între diferitele societăți transnaționale (cu sistemul de filiale aferent fiecăruia) – o altă treime a comerțului mondial.

În categoria factorilor științifico-tehnologici care au tendința și potențialul de a determina o reducere a rolului statelor, putem include și **apariția unor noi tipuri de decontări folosind crypto-monedele** (dintre care amintim Bitcoin, Ethereum, Ripple, Bitcoin Cash etc.), precum și folosirea **tehnologiei blockchain**, care reprezintă **sisteme distribuite** de înregistrare a tranzacțiilor dintre două sau mai multe entități, cu garantarea securității datelor. Cuvântul-cheie în această definiție a tehnologiei blockchain este „distribuite”. După cum remarcă prestigioasa revistă Harvard Business Review, tehnologia blockchain ar putea conduce la o nouă formă de organizare și conducere a economiei și societății, chiar dacă acest proces ar putea să dureze câteva decenii (Iansiti și Lakhani, 2017). Apariția unor monede care nu mai sunt legate principial de un loc geografic și de o entitate statală reprezintă în mod clar o alternativă la una dintre prerogativele de bază ale entităților statale, respectiv emisiunea de monedă. La rândul lor, tranzacțiile distribuite, desfășurate în sistemul global al rețelei internet, transcend ideea de granițe naționale, precum și definirea clasică a importurilor și exporturilor.

În ceea ce privește **cea de-a doua categorie de factori, reprezentați de integrarea economică interstatală cu elemente de supranaționalitate**, aceasta ar fi trebuit să fie principalul factor de reducere a rolului statelor, mai întâi la scară continentală (pe continentul european), dar cu posibilitatea extinderii către nivelul mondial și, de ce nu, cu finalitatea unor forme de guvernanză globală, dificil de anticipat în detaliu la acest moment.

Fără a pune accentul în acest punct al analizei pe tipologia formelor de integrare economică, trebuie totuși menționat faptul că **formele mai simple de integrare economică**, în primul rând zonele de comerț liber, dar și uniunile vamale și, într-o anumită măsură chiar și așa-numita „piață comună”, **permit menținerea clară a identității statale** și chiar manifestarea competitivă a acestora în cadrul negocierilor dintre statele participante. Exemple de acest fel sunt reprezentate de Acordul de Comerț Liber Nord-American (NAFTA), Mercosur (Piața Comună a Sudului) și Comunitatea Andină (localizată tot în America de Sud), care sunt uniuni vamale cu elemente de reglementare și în zona circulației forței de muncă și a capitalurilor, precum și Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN), care este în

esență o piață comună, dar include și alte domenii de cooperare între națiunile participante (politic, militar, cultural, educație).

Pe de altă parte, *formele mai avansate de integrare economică*, uniunea economică și, respectiv, uniunea economică și monetară (manifestate până în prezent doar în cazul Uniunii Europene) *conduc la o diminuare a indentității statale* a participanților, prin transferul de suveranitate pe domenii bine definite (respectiv, cele din zona politicilor comune) către organisme și autorități suprastatale. În cazul uniunii economice și monetare (prezentă în Zona euro), politicilor comune din anumite domenii li se adaugă și folosirea unei monede comune, ceea ce implică renunțarea la moneda proprie și, deci, o reducere a rolului statului într-un domeniu important, atât în planul real al derulării relațiilor economice, cât și în cel simbolic, al elementelor constitutive ale suveranității statale.

Din această perspectivă, se poate spune că, la nivelul continentului european, dar cu implicații și la nivel mondial, starea și perspectivele Uniunii Europene pot oferi un indiciu cu privire la tendința referitoare la rolul statelor naționale. Din acest punct de vedere, estimările care se pot face rămân în zona prudenței și a rezervei din următoarele motive:

✓ în perioada crizei economice declanșate în anul 2008, Uniunea Europeană și, mai ales, Zona euro au fost cele mai afectate din economia mondială;

✓ criza din Grecia, situația dificilă din Spania, Portugalia sau Italia, apoi decizia Marii Britanii de a părăsi Uniunea, precum și pozițiile guvernelor din Ungaria, Polonia, Republica Cehă și mai nou Austria, descriu abordări destul de diferite, care, în cel mai bun caz, amână o adâncire a integrării, oarecum în contradicție cu optimismul reprezentanților instituțiilor comunitare;

✓ contextul geopolitic din Europa, cu referire la relațiile cu Federația Rusă, dar și cu Turcia, criza migraților, ascensiunea fulminantă a Chinei către statutul de mare putere, precum și redefinirea în curs a poziției Statelor Unite ale Americii, indică în mod clar necesitatea revenirii la utilizarea instrumentelor de „putere tare sau explicită” (hard power), de care Uniunea Europeană nu dispune.

În noul context mondial, conceptul de „putere diplomatică” (soft power) este din ce în ce mai puțin operațional, iar actorii principali sunt statele care dispun de coerență și continuitate, precum și de putere economică, financiară și militară pe care le pot folosi în contextul unor strategii pe termen mediu și lung.

Uniunea Europeană încearcă să răspundă acestor provocări imediate, precum și provocării pe termen lung reprezentată de fenomenul globalizării printr-o adâncire a globalizării în zona financiară, bancară și chiar militară. Dar, din perspectiva anului 2017, aceste direcții de acțiune sunt doar niște planuri și deziderate (chiar dacă destul de detaliate în unele cazuri), care nu pot fi efectiv utilizate în prezent. De măsura în care aceste planuri și deziderate se vor traduce în realități funcționale va depinde nu numai viitorul Uniunii Europene, dar și fezabilitatea funcționării unei entități suprastatale într-o lume a marilor puteri statale.

Din perspectiva perioadei 2017-2020, Uniunea Europeană se confruntă cu două provocări imediate. Pe plan intern, provocarea majoră este de a asigura prosperitatea și

siguranța cetățenilor din statele membre. Pe plan extern, provocarea este de a putea negocia ca actor unic cu puterile reprezentate de actori statali.

Cea de-a treia categorie de factori de natură a determina o posibilă reducere a rolului statelor (în limitele geografice și funcționale consacrate de acordurile postbelice) este reprezentată de **factorii socio-culturali și istorici**. În acest caz, avem de-a face cu o serie de mișcări, care fie revendică o mai mare autonomie în cadrul unor state existente (cazul provinciilor italiene Veneto și Lombardia), fie revendică chiar independența față de statul din care fac parte în prezent (cazul Scoției sau al Cataloniei). Dacă mișcările enunțate mai sus s-au pronunțat deja prin intermediul unor referendumuri, în schimb, alte mișcări nu au ajuns la expresii formale atât de avansate, dar se manifestă sub diverse forme. Numai în Europa se pot menționa cazuri precum:

- flamanzii și valonii în Belgia;
- Țara bascilor, Corsica, Savoia, Occitania, Normandia și altele în Franța;
- Bavaria, Frizia de Est, Franconia, Lusatia și Schleswig-Holstein în Germania;
- Friuli-Venezia Giulia, Sardinia, Sicilia, Tirolul de Sud în Italia (pe lângă cele două provincii, Veneto și Lombardia, care au făcut deja un referendum pentru autonomie sporită);
- cantoanele Jura și Ticino în Elveția.

Desigur, astfel de mișcări se înregistrează nu numai în Europa, ci și pe alte continente. Amintim aici formarea unui nou stat african în anul 2011, respectiv Sudanul de Sud, constituit prin desprinderea de Sudan. Asemenea mișcări se bazează în multe cazuri pe factori culturali și istorici, respectiv pe formațiuni statale care au existat în Evul Mediu și care au lăsat moșteniri culturale importante. În condițiile manifestării unor decalaje de dezvoltare sau ale apariției unor probleme specifice unor regiuni în cadrul unor state, locuitorii pot tinde să vadă soluții sau perspective de viață mai bune prin revenirea la formele de organizare anterioare.

Este interesant de semnalat că astfel de mișcări care solicită o mai mare autonomie sau chiar independența reprezintă în același timp **un factor de erodare a statelor** definite prin ordinea internațională postbelică, dar și un **factor de întărire a unor formațiuni statale centrate pe orașe sau regiuni istorice**.

În contextul în care entitățile statale definite de ordinea internațională postbelică constituie unitatea de analiză în acest studiu, astfel de mișcări pot fi considerate drept factori care determină sau favorizează declinul formațiunilor statale existente.

3. Concluzii

Pe baza celor prezentate mai sus, se poate concluziona că entitățile statale vor avea un rol în creștere în deceniile următoare, cel puțin până la orizontul anilor 2050.

Această concluzie este bazată pe faptul că factorii de natură a determina sporirea rolului statelor sunt mai numeroși și cu manifestare certă de lungă durată (fie că este vorba despre factori demografici, științifico-tehnologici sau geopolitici), în vreme ce factorii de natură a determina reducerea rolului entităților statale (factori decurgând din efectele celei de-

a Patra Revoluții Industriale, factori determinați de integrarea economică cu elemente de supranaționalitate sau datorati mișcărilor ce vizează autonomia sau independența în cadrul unor state existente) au o sferă de aplicabilitate mai redusă (sub aspect demografic, economic și geografic).

Se remarcă faptul că în enumerarea de mai sus factorii științifico-tehnologici apar în ambele ipostaze, respectiv atât ca factori ce reclamă o sporire a rolului statelor, cât și ca factori care pot determina o diminuare a rolului statelor. Cu toate acestea, deoarece conținutul celor două influențe nu este echivalent, se poate constata că efectul de sporire a rolului statelor este mult mai însemnat decât cel de diminuare, deoarece efectul de sporire a rolului statelor decurge din fenomene ce privesc întreaga populație a statelor respective, în timp ce efectul de diminuare privește doar o parte a economiei și societății.

Un alt motiv pentru care balanța analizei înclină în favoarea creșterii rolului statelor în perspectiva termenului mediu și lung are în vedere constatarea că principalul element de acțiune în sensul diminuării rolului statelor este localizat în Europa (sub forma Uniunii Europene), în contextul în care populația Uniunii Europene reprezintă circa 7% din populația globului, iar ponderea Uniunii Europene (cu 28 de state membre, deci menținând Marea Britanie) în produsul brut mondial (exprimat la paritatea puterii de cumpărare) era în 2016 de circa 17%. Cu alte cuvinte, chiar dacă Uniunea Europeană ar fi un mare succes din perspectiva integrării economice cu elemente de suprastatalitate (fapt ce nu este susținut din perspectiva anului 2017 de realitate), tot nu ar avea un efect semnificativ la nivelul economiei mondiale, din cauza ponderii reduse, și în declin, în populația globului și PIB mondial.

Din perspectiva geopolitică a anului 2017, economia mondială pare a fi tot mai mult definită de trei centre de putere, respectiv Statele Unite ale Americii (ca super-putere în exercițiu), China (ca superputere în devenire) și Federația Rusă (ca putere regională semnificativă, cu valențe de jucător global în anumite domenii). Această configurație este bazată pe puteri statale clasice, care dispun de resurse economice, financiare și militare semnificative și pe care le pot utiliza imediat prin intermediul unor manifestări de putere explicită (hard power).

Pe de altă parte, problemele demografice, dar și cele economice corelate cu cele demografice (problema inegalității în țările dezvoltate și problema asigurării unui nivel de trai relativ decent în țările în dezvoltare) nu pot fi abordate de o manieră efectivă decât prin intermediul unor autorități statale.

La intersecția dimensiunilor demografice și științifico-tehnologice, se află problemele legate de efectele celei de-a Patra Revoluții Industriale, care vor reclama noi moduri de organizare a economiei, de impozitare și de distribuire a avuției, care nu pot fi concepute pe baza unor inițiative individuale sau ad-hoc.

O economie mondială în tranziție de la configurația post-1990, bazată pe existența unei singure superputeri, SUA, la o configurație multipolară, de la sistemul instituțional postbelic către un nou sistem instituțional încă insuficient conturat, de la un model de dezvoltare cu vocație universală (cel occidental) către o pluralitate de modele de dezvoltare, de la un nivel științific și tehnologic la altul ***reclamă coerență, fermitate și consecvență din***

partea structurilor și entităților statale definite dinamic, cel puțin până la definirea unui nou tip de economie și civilizație și a unei noi ordini mondiale.

Referințe bibliografice

- Bowels, N. (2016). Our tech future: the rich own the robots while the poor have 'job mortgages'. *The Guardian*. 12 March. Disponibil la: <https://www.theguardian.com/culture/2016/mar/12/robots-taking-jobs-future-technology-jerry-kaplan-sxsw>.
- Chakraborty, A. (2017). A basic income for everyone? Yes, Finland shows it really can work, *The Guardian*, 1 November. Disponibil la: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/oct/31/finland-universal-basic-income>.
- Choi, J. (2017). The Future of Jobs and the Fourth Industrial Revolution – Business as Usual for Unusual Business, *The World Bank*, Private Sector Development. Disponibil la: <http://blogs.worldbank.org/psd/future-jobs-and-fourth-industrial-revolution-business-usual-unusual-business>.
- Conn, A. (2017). Artificial Intelligence and Income Inequality, *Future of Life Institute*. March 16. Disponibil la: <https://futureoflife.org/2017/03/16/shared-prosperity-principle/>.
- Coppola, F. (2017). The IMF Gives A Cautious Welcome to Universal Basic Income, *Forbes*, 15 October. Disponibil la: <https://www.forbes.com/sites/francescoppola/2017/10/15/the-imf-gives-a-cautious-welcome-to-universal-basic-income/#5d8b54f92b64>.
- The Economist (2016). *Automation and Anxiety – Will smarter machines cause mass unemployment?* Special Report. June 25. Disponibil la: <https://www.economist.com/news/special-report/21700758-will-smarter-machines-cause-mass-unemployment-automation-and-anxiety>.
- Evans-Greenwood, P., Lewis, H., Guszczka, J. (2017). Reconstructing work: Automation, artificial intelligence, and the essential role of humans. *Deloitte Review*, issue 21, July 31.
- Executive Office of the President of the United States of America (2016a). Artificial Intelligence, Automation, and the Economy. December.
- Executive Office of the President et al. (2016b). Preparing for The Future Of Artificial Intelligence. October.
- Gorbis, M. (2017). There Could Be a Real Solution to Our Broken Economy. It's Called 'Universal Basic Assets.', *Institute for the Future*, 4 April. Disponibil la: <https://medium.com/institute-for-the-future/universal-basic-assets-abb08ca2f0fc>.
- Iansiti, M., Lakhani, K. R. (2017). The Truth About Blockchain. *Harvard Business Review*, January. Disponibil la: <https://hbr.org/2017/01/the-truth-about-blockchain>.
- McKinsey Global Institute (2017). A Future That Works – Automation, Employment, And Productivity.
- Morris, D.,Z. (2017). Universal Basic Income Could Grow the U.S. Economy by an Extra 12.5%. *Fortune*, September 3. Disponibil la: <http://fortune.com/2017/09/03/universal-basic-income-economy-study/>
- U.S. Department of State (2007). *Why Population Aging Matters – A Global Perspective*.
- United Nations (2000). *Replacement Migration: Is it a Solution to Declining and Ageing Populations?*, Press Release DEV/2234, POP/735.

Vă rugăm să citați acest articol astfel:

Bonciu, F. (2018). Tendințe privind rolul entităților statale în asigurarea creșterii și dezvoltării economice, *Revista de Economie Mondială*, 10(1), pp. 3-17
